

Ladislao MÜNSTER

PROCES ZBOG »RITUALNOG UBISTVA« U DUBROVNIKU 1502. I TRAGIČNA SMRT LEKARA MOŠE MARALIJA

U ŽIVOTU Mošea Maralija iz Barlete možemo izdvojiti dva jasna perioda. Onaj koji je proveo u Barleti, ne zna se otkada, i koji se završava pri kraju 1494. godine njegovim prelaskom u Dubrovačku Republiku. U ovoj maloj republici on provodi drugi odsek svog života u uspešnom obavljanju lekarskog poziva, sve do 5. avgusta 1502. godine kad je s deseticom Jevreja optužen za navodno ritualno ubistvo neke starice koja je nađena zaklana i izvađena srca: on je noću 10. avgusta svirepo ubijen u svojoj tamničkoj ćeliji. U ovom radu nastojaćemo da rasvetlimo poslednja zbivanja iz Mošeovog života u Barleti, da prikupimo najvažnije podatke o njegovom bavljenju u Dubrovniku do hapšenja i najzad, da reprodukujemo tok procesa prema originalnom kancelarijskom protokolu, napisanom prilikom pojedinačnih iskaza optuženih.

Naš prvi dokument pre svega donosi nekoliko podataka koji se odnose na ličnost Mošea. U spisima njemu posvećenim uvek se govori o nekom Maestru Mošeu ili Mojzeu Marsiliju ili o sinu Marsilija iz Barija. Međutim, iz dokumenta koji ovde iznosimo (*Camera della Sommaria. Registri »Partium«,* vol. 41. fol. 85) jasno se vidi da je Moše Maralio, a ne Marsilio, iz Barlete, a ne iz Barija; jer *Baralium* ili *Barulum* označava Barletu, dok *Barium* označava Bari.

Pomenuti dokument u celini glasi:

Magister Moyses fisico.

Magnifici viri etc. Per par/te de mastro Moyses Mara/-lio, fisico ebreo de Barlecta,/ è stato presentato in questa/ Camera uno memoriale, la/copia delo quale presentibus/interclusa ve remectimo et/ve dicemo et ordinamo che/ epsa recepta, debiate/chiamare avante de vui el / dicto mastro Moyses et / quello vorrà dire/ et allegare circa lo dicto suo/ gravamento, et trovandose esse/re stato in dicto apprezzo agra/vato, secundo se expone, /provedati sia sgravato et/ solum lo pongate in dicto/ apprezzo per quello che iu/stamente li compete, ad tale/ non habia causa de iusta / querela. Certificandove che/essendo stato gravato et per/ vui non se sgravasse, per / questa Camera se commec/-terà ad altro lo sgravamen/-to de dicto Mastro Moyses/ lo che serria con poco vostro/ honore. Et non fati lo contrario etc. et pena de / uncie cento etc. Ex Camera Sum/-marie XXII octobris 1494. Julius de Scorciatis locum/-tenens. F. Coronatus pro / magistro actorum.

Petro de Ragone et Alexan/dro Longo.

Da bismo shvatili sadržaj i važnost ovog dokumenta, treba da kažemo nekoliko reči o instituciji koja se zvala *Regia Camera Summaria*.

Ova kraljevska institucija osnovana je za vreme Alfonsa I Aragonskog. Otpočela je s radom 29. maja 1456. godine s jasno određenim ciljem da rešava građanske i krivične procese u kojima su neposredno ili posredno umešani Jevreji, bilo pojedinačno ili u grupama. Prvi glavni bailo i redovni sudija »*omnium Judeorum*« bio je Frančesko Martorel, koji je spretno obavljao nagodbe, izricao pomilovanja i praštanja i obavljao sve ostale poslove koje je smatrao potrebnim, bez učešća bilo kojeg organa vlade. Naređivao je onima kojima su osporena prava da odmah obnove procese predavši ih u ruke novom magistratu, pod pretnjom kazne razrešenja službenih položaja i naplate kazne od hiljadu unci, jer ova visoka ustanova »*non erat quad nunc ob maiorem protectionem et presidium ipsorum Judeorum cui servi nostri sunt et invenimus*«. Tako su Jevreji podvrgnuti neposrednoj zavisnosti od građanske vlasti, i očekivalo se da prestane »*generalitas verborum et auctoritatem*«. Čak su i sudski službenici, zaduženi da u pojedinih gradovima vode procese, dobijali zvanje »sudija nadležnih za Jevreje« — »*iudice competente de li Judei*«. No za teže slučajeve Jevreji su se morali obratiti određenom sudiji u pomenutoj instituciji *Camera Summaria*.

I pored ovog regulisanja pravnog statusa Jevreja, kad su 1494. godine Francuzi Šarla VIII ušli u Napuljsku Kraljevinu, plemići su otpočeli da pljačkaju sve Jevreje; građanstvu su ostavljali da dovrši njihovo rušilačko delo, a ono za što su smatrali da ima malu ili nikakvu vrednost predavali su plamenu. Cilj ove pljačke bio je da se unište dokazi njihovih mnogobrojnih dugovanja Jevrejima, da se dočepaju zaloga deponovanih u bankama i da dođu do plena. Jer, jasno se zapaža da do ovakvog pljačkanja nije došlo jedino u onim gradovima u kojima su Jevreji na vreme uvideli da treba da se odreknu datih zajmova i da vrate zaloge, tvrdeći da to čine dobrovoljno iz zahvalnosti za povlastice koje su od pre uživali u toj sredini. I u Barleti su Jevreji, prema tvrdnji hrišćana, dopustili »*de loro voluntate*« da se unište sve njihove potvrde o dugovima i prodajama nekretnina. Ali zato što nisu, kako je bilo ugovoreno, brzo vratili zaloge, podvrgnuti su kaznama gubitka pokretne i nepokretne imovine; na suđenju je primenjivana kraljevska sankcija da moraju predati dužnicima ono što im još nisu vratili, pod pretnjom da im se izvrši eksproprijacija imovine.

Pre nego što je otputovao za Dubrovnik, Moše Maralio je uputio jednu molbu instituciji *Regia Camera Summaria*, verovatno smatrajući da je suviše opterećen taksama i tražeći smanjenje sume koja mu je prethodno nametnuta. Da li se toj njegovoj molbi izišlo u susret, nismo utvrdili pre svega zbog toga što u napuljskom Državnom arhivu nismo uspeli da pronađemo dokumente koji bi se na to odnosili. Isto tako je moguće da se Moše već u vreme razmatranja ove njegove molbe nalazio u Dubrovniku.

I zaista, 24. maja 1495. godine dubrovački Senat se obratio svom nadbiskupu, koji se tih dana nalazio u Rimu, da interveniše kod pape da izda dozvolu jevrejskom lekaru Mošeu, koji je u Barleti lečio i hrišćane, da može i u Dubrovniku ukazivati lekarsku pomoć i Jevrejima i hrišćanima, ovo tim pre što su hrišćani u Dubrovniku veoma zadovoljni njegovim lekarskim intervencijama. Pismo Se-

nata propraćeno je i jednim prilogom iz kojeg se vidi da je Moše mogao slobodno obavljati svoje lekarske dužnosti u Napuljskoj Kraljevini (Historijski arhiv u Dubrovniku (dalje: HAD), *Lettere di Levante XVII*, 55.) Iste godine, 11. jula, Senat je odlučio da stupi u pregovore s Mošecom i da ga primi u državnu službu (HAD, *Acta Consilii Rogatorum XXVII*, 207').

Senat se još jednom sastajao, i to 6. avgusta 1495, da bi razmotrio postavljenje Mošea, ali je ovog puta rešio da ga ne uzme u državnu službu. U isto vreme Senat je doneo odluku da Mošea nagradi sa 30 dukata za korisnu lekarsku pomoć koju je ukazivao građanima tokom poslednjih pet meseci (Isto, 210'). Verovatno odgovor Sv. stolice nije sadržavao traženu saglasnost, tako da Moše nije mogao biti postavljen za zvaničnog lekara u službi Republike. Ostao je kao privatni lekar, a bavio se i nekim trgovačkim poslovima. U dubrovačkim aktima pominje se više puta, od 1495. do 1502, kao trgovac i lekar. Te godine su protekle veoma mirno. Mošea su cenili ne samo najviši predstavnici Republike nego i drugi građani. Bio je cenjen i preko granice, među turskim funkcionerima i pravcima u Bosni: oni su ga često pozivali jer su imali poverenje u tačnost njegovih dijagnoza i u njegovo lečenje.

Nesreća je naišla potpuno neočekivano, pa se nameće pomisao da je tu umešana lična osveta nekog drugog lekara koji nije mogao da se na drugi način oslobodi njegove konkurencije. Ali, još verovatnija je pretpostavka da je u pitanju odraz opšte mržnje prema Jevrejima u nižim slojevima stanovništva. Tako je i u Dubrovniku došlo do jednog od onih mračnih procesa u kojima su Jevreji optuživani da su ubili nekog hrišćanina kako bi upotreбили njegovu krv mešajući je sa presnim hlebom (*macot*). Apsurdnost ove tragične optužbe je u tome što ona pogađa upravo Jevreje, čiji verski propisi kategorički zabranjuju upotrebu krvi za ishranu, čak i od najsitnijih životinja. (Dovoljno je setiti se samo onih propisa koji do najmanjih pojedinosti obuhvataju pravila o načinu klanja stoke i živine).

Pored toga, poznato je da su zbog upotrebe ljudske krvi u ishrani optuživani i prvi hrišćani, što je možda proizišlo iz netačnog tumačenja Jevandelja o činu euharistije. U to doba bilo je lako pomešati Jevreje i hrišćane, zbog čega su klevete protiv jednih često bezrazložno ponavljane i protiv drugih. Terulijan je godine 240. branio hrišćane, kao što su to kasnijih vekova činili braniooci Jevreja: »Nas smatraju za veoma zločinački narod zbog misterioznog dela da ubijamo decu i da ih jedemo. Protivnici nas optužuju ali se ne staraju da pronađu dokaze za te optužbe. Ako to veruju, neka i dokažu!«.

Apsurdno verovanje da Jevreji ubijaju hrišćansku decu i upotrebljavaju njihovu krv iz verskih pobuda rasprostranilo se od početka XI veka. Već samo objašnjenje optužbe vrlo jasno otkriva taj apsurd. Kad bi, navodno, izvršavali ubistva i upotrebljavali krv hrišćanske dece pomešanu s presnim hlebom, Jevreji bi trebalo da veruju da je euharistička materija u stvari krv Hristova kojom se postiže praštanje svih grehova. Ovo tumačenje je posle ograničeno: nisu svi Jevreji pridavali neku tajanstvenu moć krvi hrišćanske dece, većina čak, o tome ništa nije ni znala. Tu tajnu su znali samo rabini, i samo oni su mešali krv sa brašnom. Vernici su jeli *macot* ne znajući ništa o čudesnom dejstvu te mešavine. To je razlog zbog kojeg se u »ritualnim procesima« obično sreću rabini, a često i lekari.

Mnogi rabini, oni koji su mogli da nastave studije, uspevali su da doktoriraju na medicini, a mnogi lekari proširili bi svoju filozofsku kulturu verskim obrazovanjem, i tako postali, mada samo teorijski, rabini.

Zbog svega navedenog nije bilo slučaja u kojem optužba nije bila slaba i lako opovrgljiva. Jer ako su optuženi Jevreji, bilo rabini ili ne, bili čvrsto ubeđeni da je euharistička materija u stvari krv Hristova, kakvu su, onda, imali potrebu da ubijaju hrišćansku decu? Zar ne bi bilo dovoljno da se samo obrate bilo kojem katoličkom svešteniku izjavivši da čvrsto veruju u natprirodni karakter euharistije, i zamole ga da ih privede na pričest. Ovo osobito važi za rabine i za doktore filozofije i medicine. Tako ne bi snosili teške posledice zbog ubistva nekog hrišćanskog deteta. U mnogim procesima povedenim protiv Jevreja nije ni bilo neophodno da bude u pitanju krv nekog deteta. Tako se i u procesu protiv Mošea Maralija i ostalih optuženih jasno vidi da je za postizanje cilja bila dovoljna krv i bilo koje starice hrišćanke! Epizoda s vađenjem srca i njegovom upotrebom u hrani verovatno je lokalna izmišljotina. Prelistavajući dokumente raznih procesa, o tobožnjim ritualnim ubistvima nije teško utvrditi da nije uvek bio neophodan zahtev da to bude hrišćanska krv. Proces iz Damaska 1840. godine pruža nam varijantu optužbe da je upotrebljena krv bila muslimanska. Prema tome, očigledno je da tobožnja nužnost upotrebe hrišćanske krvi za *macot* predstavlja u stvari samo izgovor, jer u muslimanskoj sredini se to isto tvrdilo za muslimansku krv. Sasvim je jasno da su sve optužbe koje povezuju krv sa oproštajem grehova samo izgovor kojim treba da se opravda i legalizuje jedna monstruoza optužba iza koje se skriva izopačenost izvesnih društvenih sredina. Jer, nije bilo teško da se izmišljenim optužbama, koje nikad nisu bile dokumentovane, probude varvarski instikti neprosvećenih masa. Pri tome je uvek značajnu ulogu igrala mogućnost da se prigrabi imovina optuženih, čak i kad je bila male vrednosti.

Može se, najzad, navesti veliki broj papskih bula, carskih i kraljevskih dekreta u kojima se izjavljuje da su ove optužbe neosnovane. Ali, bavljenje ovom dokumentacijom udaljilo bi nas od cilja postavljenog u ovom radu.

Treba se zadržati na postupku protiv Mošea i njegovih sapatnika utoliko pre što je u delima koja se bave sličnim procesima izostavljeno gotovo sve što se odnosi na slučaj starice iz Dubrovnika. Hronike, koje su do nas dospele daju samo kratak pregled događaja, dok kancelarijski dokumenti o ispitivanju osumnjičenih sve do danas nisu korišćeni. Što se tiče tih dokumenata, treba napomenuti da su — rukopisom gotovo nečitljivim — pisani tako kako je sudija ispitivao jednog po jednog optuženog, i kako je ovaj u polusvesnom stanju, obamro od mučenja, odgovarao na pitanja. Međutim, na jedno važno pitanje ne možemo odgovoriti ni posle pročitanih izlaganja optuženika: nedostaje saslušanje samog Mošea. Kako se to dogodilo, moguće su dve pretpostavke: nedostatak hrabrosti sudijama da muče lekara koji je sedam godina uspešno lečio ili nekog od njih ili nekog iz njihove porodice; ili je, možda, sudijama bio dovoljan iskaz koji su izneli neki od optuženika. Tako na procesu, u kojem je Moše glavni optuženi, nikako ne nailazimo na njega lično, pa se samo iz nekoliko pitanja koje je postavio sudija može naslutiti koliko je njegova ličnost bila tu važna. Ne možemo,

Mučenje zatvorenika pred sudom Inkvizicije u Španiji
(Iz: M. Wurmbbrand, *Le Peuple Juif — Quatre mille ans de survivance*, Paris, 1967.)

razume se, isključiti činjenicu da je on lično izišao pred sudije, ali nam nedostaju dokumenti koji to neposredno potvrđuju.

Postoje i druge praznine u ovoj dokumentaciji. Nedostaje početak procesa ili, upravo, izjava prvog optuženog kao i arhivska registracija kancelarijskog rukopisa.

Pokušaćemo da prikupimo imena optuženih. Sigurno je da se pre lista numerisanog sa 27 nalazi tekst saslušanja jednog od optuženih čije se ime ne pominje. Na žalost, ne možemo potpuno tačno dešifrovati ime *Havi* koje se samo jednom pominje; taj *Havi* je 6. avgusta 1502. počeo da daje izjave u vezi s procesom, i to o nekom *Isaku*, i o *Salamonu* čije se ime posle ponovo više puta pominje u izjavama drugih saslušanih lica. Na listu 31 pojavljuje se jednom ime *Morozini*. Na ovom listu, međutim, mnogo je važnija izjava pomenutog *Isaka* — zbog mnogo elemenata koji se odnose na *Mošea*. Zatim se nekoliko puta pominje neki *Miboz* s nekim *Mamulinom*.

Tako, direktno ili indirektno, nailazimo na šest imena optuženih, odnosno na sedam ako dodamo i ime *Mošea*. Nedostaju, sigurno, još najmanje tri imena. Saznajemo da je *Havi*(?) bio sluga Salamonov i da je umro ne izdržavši mučenje, iako je bio mlad. Ista sudbina zadesila je i *Mamulina*.

Uglavnom se vidi da su oni koji su »priznavali« prema želji sudije, tretirani s manje svireposti; drugi, međutim, koji su poricali, podvrgavani su mučenjima: vučeni su konopcima uvis uz ponavljane nagle trzaje, tako da bi se najzad odlučili da govore ili su podlegali mučenju. Čak ni hirurg, koji je uvek prisustvovao mučenjima, nije bio nimalo blag prema Salamonu: posle ponovljenih mučenja na isti okrutan način, kad je čak i sudija posumnjao da ovaj može još izdržati, hirurg je odgovorio da se »slobodno nastavi mučenje bez bojazni da će se slomiti ruka«. I zaista, tako je i bilo, Salamon je izdržao bez fraktura.

Ovaj protokol je pisan dosta iskvarenim venecijanskim dijalektom, s mnogobrojnim ortografskim i gramatičkim greškama, tako da njegovo čitanje i interpretacija zadaju teškoće i upućenim.

Dokument, o kome je reč, u celini glasi:

27.) Che questo non hera via della Zaima, del tempo disse vizino alle 24 hore et de questo iurò per sacramento.

Die VI^a augusti 1502

Havi (?) Judio extracto della prixion del Comune de Raguxij, ducto in Sala grande ad loco del tormento et spogliato delli sui vestimenti, vestito della veste del tormento et ligato alla corda et costituito davanti Signori iudici del Criminal deli quali capo ser Francesco Signor de Zorgio con li sui honorandi iudici et domandato de plano disse la verità della occision della dicta femmina qual disse nullo modo saper. alifine lo ha mostrato (?) et tirato alla sumità et domandato disse niente saper. Dati a lui tre squasi uno dopo altro sempre domandato della verità, disse non saper altro, ma faciano bene che fosseno buoni et quelli iudij della Zaima, che forse loro lano amazata. Domandato delli nomi delli detti iudij, disse non saper. Item tirato et domandato disse non saper et dato a lui uno squaso et tirato alla sumità, disse lassatime et piano che dirò la verità. Fuo

lassato senza squaso et costituito davanti Signori iudici disse scioglietime della corda et fuo sciolto, dove disse che quelli iudij della Zaima stando qua alla ploce appresso Slaniza ben 7 over 8 de loro parlavano in

28.) saputo ogni cosa et dizevano vigino di 3 over 4 hore et faceno tal homisidio. Et disse che lo suo patron et lui insieme con li dicti iudij sono stati per andare ad so... et essere insieme con loro in ogni cosa ma non credevano che lo fariano si presto ma loro lo fecero senza nuj. Et poi disse che anche lui fuo ad consiglio con loro et suo patron de mazare la dicta femina et fra loro fuo sacramento che non si palesasse insieme cum Isach et za vera quella sera si lui come Salamon suo patron volevano andar a tal homizidio se sapevano che quella notte lo fariano ma non credevano lo facessino tanto presto et disse che quella matina si levarno per tempo per intendere come la cosa passa et forno piglati. Poi disse che fra loro fuo deliberato che lui con lo suo patron restasse de qua et loro de la et si affrontasseno insieme et coxi fezeno et inde alle 24 lui andò et non li trovò poi, andarno tutti dui insieme alle 4 hore de nocte et si afrontorno insieme et lui con un altro iudio alla montagna feno la guardia della via che forno 7 della Zaima et Salamon suo patron fuo ad amazar la ditta femina con altri 6 et Isach hera dentro in la terra et li fuo pigliato lo sangue et tratto lo core, qual lui ha visto et deinde andarno alla Zaima et portorno la dicta cosa.

29.) Et promettendo se trovaranno per la via qualesia cristiano de amazarlo et li beverian lo sangue et mangiariano lo core et domandato disse la verità et disse che deliberorno di mazare la dicta femina et la mazaron, disse verità et camminando quà et là ultimamente disse che quelli iudij della Zaima mazarno la dicta femina et lui fuo presente.

Che lui non la visto minazare, disse la verità, mai volse dire se non parole. Venne senza alfine constricto, poi disse che venuti sette iudij che mazarno la dicta femina et lui staxeva defora et li pigliorno lo sangue et lo core che lui non fuo admazarla.

Domandato come fuo amazata, disse li fuo dato de una petra in testa et poi degogliata et pigliato lo sangue in uno vaso bochal over pignata et poi allo core tratto disseno bisogna per loro sacrificio et che lo possariano almanco oro (?).

Tirato alla sumità et dato a lui uno squaso et tirato disse: lassateme piano che dirò ogni cosa.

Deposto senza squaso. Costituito davanti Signori iudici disse verità che io vidi quando quelli iudij della Zaima alle ploze faseiano insieme consiglio et io me schostai a loro et non volsero parlare più non fidandosi de mi, in dui insieme parlarno de amazare la dicta femina et io quella sera andai

30.) che sta dentro alla tera disse non cognoxa. Domandato se cognoxe uno Salamon iudeo disse che lo cognoxe bene uno de loro et li prometteria di trovare li chavalli. Domandato se lui sa niente della morte di una femina amazata la fusse per la via, disse di zìò non sapere niente nè lui si trovava mai in questo fatto; letta a lui la deposizione de Salamon, disse zìò non esser vero niente.

Tirato alla sumità et dati a lui 3 squasi niente disse, item tirato et domandato niente disse, deposto senza squaso, perchè tramortito.

Deposto dal tormento et lassato stare corpo in sala iazendo.

Isach iudeo extracto della prixione del Comune de Raguxia ducto in sala grande ad loco del tormento, spogliato delli sui vestimenti et vestito della generi del tormento, *ligato alla corda* costituito davanti Signori iudici del criminal et domandato unde intra. Qui bisognaxe disse uno magaxini in magari posasse (?) per la sua roba, lo faio mangiare et dormire là in casa dentro moxa; domandato se cognoxa quelli iudij (che) stanno alla Zaima, disse che li cognoxa poichè sono venuti qualche volta li alla porta li ha parlato et non altrimenti. Domandato se cognoxa li nomi loro, disse no.

»Medico Giudeo« – Moses Hamon, lekar Sulejmana Veličanstvenog u XVI veku, gravira (iz: N. de Nicolay).

31.) Sogna fare questo per fare sacrificio. Domandato se in casa del maestro Moyse ha dicto tal cosa et se hanno saputo, disse haver dicto alli fioli et alla femina ma non mi ricordo se li era presente maestro Moyse et zoè li disse como li detto iudij hanno deliberato di fare tal homizidio, minazado, dalla corda disse la verità; disse hanno dito ogni cosa pontalmente a mastro Moyse. Domandato se da poi la cosa fatta ha parlato del fatto con maestro Moyse, disse haverli parlato. Domandato quello gli disse mastro Moyse, disse niente se non che fazaria. Et disse che quando li fuo dicto per dominum iudicum

di tal homizidio, li fuo dato sacramento di tenere solaro (?) et coxi li promesse de tenere in lato. Et disse che temeva fuo da Mamulini alla ploce et gli disse come per la terra che disse della morte di una femina et lo domandai se l'ano amazato loro, mi disse dessi. Domandato se lui riportò mastro Moyse, disse che si. Domandato quello che li rispose mastro Moyse, disse non fece motto. Domandato se sa quello hanno fatto de lo sangue et de lo core, disse non haverli domandato ma loro li hanno dicto. Et disse che Morosini di facto consiglio tra loro, per la morte della dicta femina, lui venuto ad casa de maestro Moyse li disse qual gli rispose. Domandato quando forno alla ploce a tal consiglio che fuo che per lo saper questo fatto.

a.) Ad casa de Miboz et non mi sono levato quella nocte poterìa esser che lo mio garzon stato là. Et poi disse che facto consiglio davanti alla porta della terra de amazar la dicta femina, io andai con lo mio famiglio ad casa de Miboz et infra ad hora 4 de note ne levamo et andamo alla montagna et trovamo 4. Indi io et lo mio famiglio, convenuto delli detti 7 feze la guardia et nui allora andammo alla casa della dicta femina et rompemmo le porte et fuo percossa la prima volta de uno mogio in testa et de indi sgoliata et tratto lo sangue in uno bochal et poi chavato lo core et portammo via quelli della Zaima et esso con lo suo fante tornarono a casa de Miboz et disse che fuo quello che la percosse et sgolò et trasse lo core. Mamulino iudio preso alla ploce cum altri 9 compagni per gli darabani et ducti in Palagio, et dicto Mamulino in Sala grande ad loco del tormento, spogliato delli sui vestimenti et vestito delli generi del tormento legato alla corda et costituito davanti Signori Judici del Criminal, delli quali Capo fuo ser Musolin Blediami (?) con li suj honorandi judici et domandato de plano della verità et prima se lui è stato di di davanti alla terra alla ploce et con chi è stato, disse essere stato per comperar quello li bisogna per ammazare. Domandato se cognoxa uno Isach a morte. Di proximo passato consultando quando hanno partire dicevano insieme se Sabato haveremo i chavali partiremo ogni modo, ma che ogni modo la partita faremmo qualisia homizidio

b.) ex coxi secondo lui poter tenere la promissa de venir domandato se Salamon, suo patron fuo, disse non saper cosa, ma piutoto si che non minazaro alla corda disse la verità, disse che forno sette iudij della Zaima et uno insupra che stà alla terra; ha saputo che parlarno insieme et dissero che ogni modo bisogna mazare uno cristiano et questo loro sendo fatti una volta cristiani, loro non potriano essere assoluti, ma liberi dal peccato, havendo amazato uno cristiano et de quello et da quello pigliassero qualche cosa per fare poi sacrificio modo loro per remissione delli loro peccati et dicevano bisogna fare de qualisia uno che non se posse difendere et poi dissero che meglio possemo fare . . . de quella femina che stà suso per la via et disse non posso più portare tormenti, dico la verità. Et disse che lui ha saputo da quello che farano tal homizidio de tal femina, lo qual homizidio fuo fatto quella nocte che lui non credea lo fariano tanto presto et coxi quella mattina mentre sapeva fare, furno presi. Et disse che anche lo suo patron lo sapea.

c.) Et ad loco dissero che tornassero alla Casa et coxi tornanno. Et disse che per lo sacramento che habiamo fatto insieme io ho suportati questi tratti de corda di non dire la verità da plana. Lecto ad lui ogni cosa de verbo ad verbum et domandato se sono sue parole disse et confessò (?) ogni cosa.

Salomon Judio extracto dalla presun del Comune de Raguxia, ducto in sala grande ad loco del tormento spogliato dagli suj vestimenti et vestito delli generi del tormento, legato alla corda et costituito davanti Signori iudici inquisitori et domandato de plano della verità dell' occisione della dicta femina disse di giò niente non saper; dati a lui 3 squasi uno dopo l'altro disse niente altro saper. Item tirato alla sumità et domandato disse non saper altro dati a lui altri 3 squasi et domandato, disse niente non saper. Constituto davanti Signori iudici et domandato disse la verità disse non saper altro.

Item tirato alla sumità et domandato disse lassateme, lassato senza squaso et costituito davanti Signori iudici et domandato disse la verità qual disse che multe parole ad nullo proposito et senza altro constructo de uno puro tormento disse la verità. Disse verità et quelli iudij che stanno alla Zaima, stando loro di fora la ploce dixerono (?) questi ragusini non fanno tanto stramazzo non lassando traser dentro la terra dignado

d.) gnosco uno Mamullini domandato se cognoxa uno Salamon con uno suo famiglio stando alla plaza, disse cognoscho. Domandato quando foino alla plaza de compagnia che ragionamento stato tra loro, disse non altro. Domandato se lui ha inteso della occisione de una femina, disse haver inteso. Domandato se hanno parlato insieme de amazar la dicta femina, disse di giò niente non saper. Levato alla sumità et perchè è uomo; lo stesso uomo, in quanto non li fuo dato squasso. Deposto senza squaso et dimandato disse la verità, subito disse rispondere a lui la mano et tirato alla sumità et tenuto uno gran pezzo domandandolo disse la verità disse niente altro non sapere. Deposto dalla corda et visto per mastro consulo Ciroysco sel si potaria tormentare, il quale disse liberatamente senza periculo del rompere della mano si può tormentare et ligato item alla corda et tirato alla sumità et dato a lui uno squaso disse non saper altro. item tirato et domandato disse lassateme piano et coxi fuo deposto senza squaso et costituito davanti Signori iudici et disse haverse trovato presente alla plaza con 6 over 7 iudij della montagna et altri due della ploce fecero consiglio de amazare una femina cristiana et disse che Mamulin quello che primo mentre et altri et disser indi.

e.) Disse com e ho dicto Mamulin hora alpha et o et altri inquisitori che sentivano lecto et dicto ogni cosa, deposto dalla corda et posto in prixione.

Mamulino ligato alla corda et costituito davanti Signori iudici et domandato disse la verità come passò la cosa della occisione della dicta femina, disse che questo lui non sa dire niente ma se vogliamo che per forza diga quello che non ho facto, lo dirò dati a lui tre squasi et domandato niente disse tramortito deposto dal tormento.

Prvo je bio saslušan Havi (?), Salamonov sluga. Prikaz pripreme za mučenje isti je za sve optužene. Pošto je skinuo svoje i obukao odelo za mučenje, vezali su ga i priveli sudiji. Sudija ga je upozorio da govori istinu o ubistvu one žene. Posle negativnog odgovora, vukli su ga uvis sve do tavana, uz tri naizmenična nagla trzaja. Onda je on odgovorio da su to možda Jevreji iz *Zaime*, ne imenujući ih. Ponovo mučen, obećao je da će reći istinu, samo ako ga oslobode kopnoca. Spušten polako, izjavio je da su to učinili Jevreji iz *Zaime*, ili sedmoro ili osmoro onih koji stanuju na *Pločama kod Slanice*, jer su se oni dogovarali da u 3 ili 4 sata izvrše ubistvo. On i njegov gospodar su im prišli, ali nisu verovali da se to može tako brzo obaviti. Sa svojim gospodarom i s prethodno pomenutim se dogovorio da se ništa ne govori *Isaku*. Odlučili su da dvojica stoje s jedne, a ostali s druge strane, i da tako izvrše napad na ženu. Pri tome su on i još jedan Jevrejin čuvali stražu na strani prema brdu; samom ubistvu žene pristupila su sedmorica: oni iz *Zaime* i njegov gospodar Salamon; Isak se nalazio na straži s kopnene strane. Onda je uzeta krv i izvađeno srce. Na pitanje kako je starica ubijena, odgovorio je da je to učinjeno udarcem kamena u glavu, zatim joj je presečeno grlo, uzeta krv i izvučeno srce iz grudi. Sledila je izjava jednog od optuženih čije ime nije jasno napisano. Ovaj je podlegao mučenju. Telo je ostalo na zemlji.

Sledilo je saslušavanje Isaka. On je oklevao, ali kad su mu pripretili, izjavio je kako je, posle izvršenog dela, sve rekao Mošeu.

Upitan za Mošev odgovor Isak je izjavio da je ovaj rekao »da su to samo podmetanja«. Kad su ga upitali da li je Maestro Moše znao šta je učinjeno s krvlju i srcem, odgovorio je da ga on to nije pitao, ali da mu je to svakako rečeno. Zatim je saslušan Miboz. On je izjavio da je sedmero ljudi čuvalo stražu, dok je on sa svojim rođakom produžio do ženine kuće, obio vrata, udario ženu kamenom, presekao joj grlo, sakupio krv u jedan sud, i pošto joj je izvukao srce, sve je to sobom poneo.

Sledilo je salušavanje Mamulina, Salamonovog slugu. Interesantno je ono mesto u njegovoj izjavi gde kaže da je »trebalo ubiti jednog hrišćanina... a oni pošto su nekada bili prevedeni u hrišćanstvo... ne bi mogli biti razrešeni, nego samo oslobođeni od greha; te bi od ubijenog uzeli nešto da bi načinili žrtvu po svome običaju radi oprostaja njihovih grehova...«

Možda je više od svih ostalih morao da propati Salamon, mučen više puta naglim trzajima konopca, što je ponavljano prema dozvoli hirurga. On je izjavio da je Mamulin prvi predložio da se napadne žena. Posle iskaza bio je odveden u zatvor i sada ponovo vraćen pred sudije. Mamulin je rekao da o tome ne zna ništa da kaže, a ukoliko oni žele da kaže ono što nije učinio, on će to reći. Prdvrgnut je tri puta mučenju konopcem, i više nije odgovorio na pitanje. Podlegao je mučenju, te ga ostaviše.

Na žalost, nemamo tekst presude i naročito nam nedostaje zvanična sudska izjava o krivici Mošea. Ono što smo saznali o sudbni optuženih, uzeto je delimično iz *Gli Annali della nobilissima Republica di Ragusa (Annales Ragusini Anonymi)* (Edidit N. Nodilo, Zagrabiae, 1883, pp. 88—89), kao i iz *Notizie aggiunte da mani ignote alle Groniche di Giovanni Gondola* (Edite da'N. Nodilo, in *Chronica Ragusina Junii Resti item Joannis Gundulae*, Zagrabiae, 1893, p. 432).

Iz ova dva izvora saznajemo da je » 5. avgusta (1502) uhvaćeno deset Jevreja u Ddubrovniku, zato što je pronađena ubijena neka sirota žena na Pločama iznad vinograda gospodina Marina Junija Gradija (Marin Giugno de'Gradi) na putu koji vodi na *Bergat* ili *Vergato*. Ovi Jevreji su podvrgnuti mučenju u Senatu. Prema iskazima koji su prilikom mučenja konopcem od njih iznudeeni, saznaje se da je to delo njihovih ruku. Pored toga su izjavili da je sa njima bio i Maestro Moše, jevrejski lekar koji je živeo u Dubrovniku; a isti Maestro Moše je priznao da se s njima dogovarao i da su to učinili po njegovom savetu. Od ovih deset Jevreja trojica su izdahnula prilikom mučenja, i bačena su u more prema Lokrumu; a četvoricu su žive spalili na obali. Maestro Moše, lekar, bio je pak ubijen u 3 časa noću zato što su posumnjali da su ga Turci zatražili. I ujutru su njegovo telo spalili, zajedno sa onom četvoricom živih Jevreja, na Pločama, ispod Sv. Antuna; pokupili su pepeo svih tih Jevreja i bacili ga u more. Ostali Jevreji su ostali živi i povukli se van teritorije Dubrovnika prema turskoj granici. Ovo se dogodilo 11. avgusta.«

Maesto Moše bio je dakle, osuđen samo zbog Isakove lažne izjave koja je usledila nakon teškog mučenja, mada ovaj svedok nije priznao lekarovo aktivno učešće: — rekao je, samo, da mu je ovaj predložio ubistvo. Proces je vođen mimo krivičnog postupka koji je kodifikovala Dubrovačka Republika. Sproveden je, pre svega, na brzinu i tajno, jer su se Dubrovčani bojali da će susedni Turci

zatražiti da im predaju Mošea, koga su poznavali i cenili kao veoma sposobnog lekara. Dubrovački senat je postigao svoj cilj, jer je uspeo da uništi čak i pepeo nesrećnog lekara, koji je posle mnogih priznanja i počasti doživeo tako tužan kraj. Proces protiv Maestra Mošea ulazi u niz onih mračnih procesa zbog tobožnjih »ritualnih ubistava« koji su se u raznim zemljama Evrope ponavljali i u kasnijim vekovima. Karlo Ötvös, branilac optuženih Jevreja na procesu Tisza-Eszlar (Mađarska) koji se vodio 1882—3. godine, nazvao je takvu vrstu procesa: »veliki proces koji traje već 2000 godina, i trajaće i nadalje samo zbog ljudske gluposti«. Nadajmo se da je on preterao, mada je čovečanstvo, tehnički toliko unapređeno, u moralnom pogledu još obeleženo tragovima srednjeg veka.

Prevela s italijanskog
Milica Popović

LITERATURA

- N. Bedarride, *Les Juifs en France, en Italie et en Espagne*, Paris 1861.
 V. Bogišić e C. Jireček, *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272*, Zagrabiae 1904.
 idem e idem, *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, Vol. IX, Zagrabiae 1904.
 Fr. Carabelliese, *La Puglia nel sec. XV*, Bari 1901.
 E. Carmoly, *Histoire des Médecins Juifs anciens et modernes*, Bruxelles 1841.
 S. De Renzi, *Storia documentata della Scuola medica di Salerno*, Napoli 1857.
 N. Ferorelli, *Gli ebrei nell'Italia meridionale dall'età romana al sec. XVIII*, Torino 1915.
 M. Finzi, *Processi di omicidio rituale e loro ripercussione negli Stati Estensi nel sec. XV e XVI*, Reggio Emilia 1851.
 G. Guerrieri, *Gli ebrei a Brindisi e a Lecce (1409—1497)*, Bari 1900.
 C. Guidetti, *Pro Judaels*, Torino 1894, p. 144.
 M. Gudemann, *Geschichte des Erziehungswesen und Kultur der Juden in Italien*, Wien 1884.
 D. Kaufmann, *Contributions à l'histoire des Juifs en Italie*, »Revue des Études Juives«, vol. XX, 1894.
 P. Kolendić, *Biografska dela Ignjata Đurđevića*, Beograd 1935.
 J. Loeb, *Le saint enfant de la Guardia*, »Revue des Études Juives«, vol. XV, 1887, pp. 203—233.
 S. Loffredo, *Storia della città di Barletta*, Trani 1893.
 V. Manzini, *La superstizione omicida e i sacrifici umani, con particolari riguardi alle accuse contro gli ebrei*, Padova 1930.
 Marin Sanudo, *Diari*. V. 4. oktobar 1501.
 O. Mastroianni, *Sommario degli Atti della Cancelleria di Carlo VIII. a Napoli*, »Arch. Stor. di Napoli«, annata XX.
Monumenta Ragusina, Zagrabiae 1897, vol. V, pp. 6, 66, 104.
 L. Münster, *Una luminosa figura di medico ebreo del Quattrocento, Maestro Elia di Sabbato da Fermo, archiatra pontificio*, Gerusalemme 1956.
 P. Popović, *Jedna lekarska biblioteka u Dubrovniku u XVI stoleću*, Beograd 1932.
 E. Rodocanachi, *Le Saint Siège et les Juifs. Le Ghetto a Rome*, Paris 1891.
 Stern, *Urkundliche Beiträge über die Stellung der Päpste zu den Juden*, Kiel 1894.
 I. Stojanović, *Dubrovačka književnost*, Dubrovnik 1900.
 L. Strack, *Das Blut in Glauben und Aberglauben der Menschheit mit besonderer Berücksichtigung der Volksmedizin und des jüdischen Blutritus*, Berlin, ediz. 8a, 1911.
 J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*, Sarajevo 1937.
 Fr. Trinchera, *Codice aragonese*, Napoli 1936.
 H. Vogelstein und P. Rieger, *Geschichte der Juden in Rom*, Berlin, 1895 Vol. I—II.

Summary

Ladislao MÜNSTER

TRIAL ON "RITUAL MURDER" IN DUBROVNIK IN 1502 AND THE TRAGICAL DEATH OF THE PHYSICIAN MOSHE MARALIO

Basing himself on the documents preserved in the Historical archives of Dubrovnik and in the State Archives of Naples, the author reconstructs the trial which had taken place at Dubrovnik, from the 5th to the 10th of August 1502, against ten Jews on account of the pretended «ritual murder». Among these ten accused was also the physician Moshe Maralio — Maestro Moyses who had come to Dubrovnik from Barletta in Italy in 1494. The author first quotes documents concerning the physician Moshe from the time of his sojourn at Barletta, and after that those concerning his medical practice in Dubrovnik. An interesting document is the letter of the Senate of Dubrovnik, addressed on the 24th of May to the archbishop of Dubrovnik who was at the moment in Rome, by which he was required to procure the permission of the pope that the Jewish physician Moshe be allowed to treat the Cristian patients in the same way as he did it at Barletta, for the Christians of Dubrovnik are very satisfied with his medical interventions. As it seems, the pope declined to give the required permission and Moshe was not nominated to the post of the official physician in the service of the Republic but he continued to be a private physician, esteemed by the whole population including the highest functionaries of the Republic of Dubrovnik and, beyond the limits of that Republic, among the Turkish dignitaries and leaders in Bosnia who invited him very frequently.

Quite unexpectedly and for some unknown reasons — the author presumes that they could be competitive motives of other physicians or a consequence of the general hatred of the Jews — Moshe was accused, together with nine other Jews of Dubrovnik that they, allegedly, had killed an old woman, which was found slain with her heart taken out. The trial was conducted contrary to the criminal procedure codified by the Republic of Dubrovnik. It was led in haste and secretly.

The author quotes the text of the statements given by the accused in the course of the trial, but he points out the fact that many essential details have remained unexplained, for the first two pages of the hearing are lacking and they probably contained the declaration of the physician Moshe. On the preserved

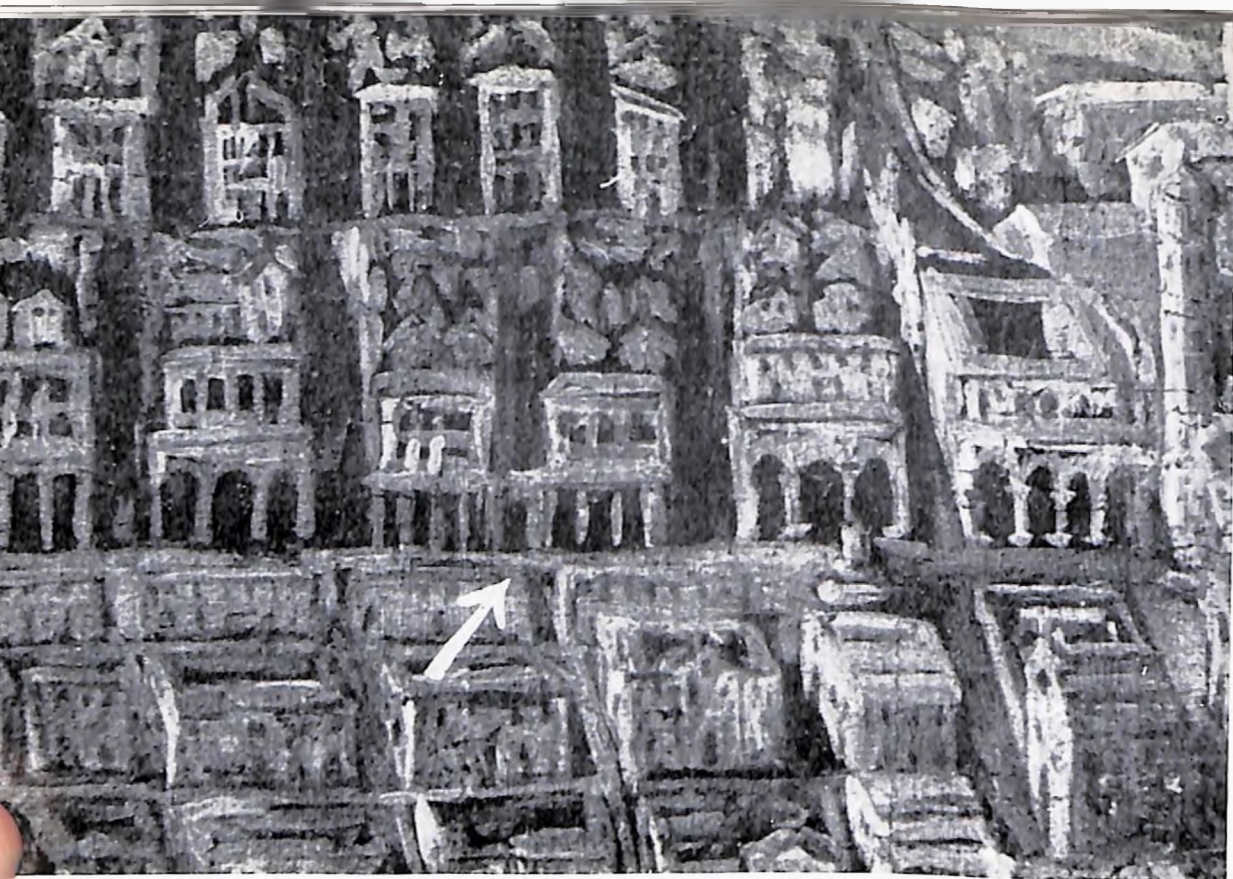
pages his statements do not appear — and it would have been very strange if they had not existed at all — but he is only mentioned by the other accused. The names of three accused are also lacking.

The documents of this trial are a testimony of the cruel tortures to which the accused were put in order to make them "confess" what their judges wished. They were raised up to the ceiling on ropes with repeated jerks which broke their bones. Those who agreed to "confess", suffered less torture. Thus, the accused Havi, after the torture had been repeated, agreed to "confess" how the old woman had been killed. The accused Isaac, menaced with new tortures, also "confessed", declaring that after the murder had been performed, he told everything to Moshe who retorted that "these are only imputations". Characteristical is the statement of one of the accused, Mamulino, who was asserted to have proposed first to attack the old woman. He declared to the judges that he knew nothing to tell about it, but if they wanted him to confess what he had not done, he would tell it. He was tortured three times by the jerks of the rope until he died.

It is known that of the ten accused three were tortured to death and their dead bodies were thrown into the sea. Four of them were burnt alive on the coast on August 11, 1502. The physician Moshe Maralio was murdered in prison during the night of August 10, because the judges suspected that his release might be asked by the Turks and in the following morning his body was burnt at the stake with those four who were burnt alive. Two accused remained in life and they left Dubrovnik in direction of the Turkish frontier.

The author emphasizes that the trial against the physician Moshe Maralio and other nine Jews of Dubrovnik belongs to the category of those sinister trials for the pretended "ritual murders" which have taken place in various countries both in previous and in later centuries.

Detalj sa slike Dubrovnik iz crkve Sv. Domenika, sa kapijama na početku i kraju geta.

Dubrovnik između 1648. i 1658. (Slika iz crkve Sv. Domenika u Dubrovniku, rad nepoznatog majstora.) Strelica pokazuje mesto nekadašnjeg jevrejskog geta (današnje Žudioske ulice). Izuzetan značaj ove slike je u tome, što se na njoj još vide kapije staroga geta, koje su se zaključavale sa spoljne strane pri zalasku sunca, a otvarale u svitanje, čime se sprovodila zabrana o kretanju Jevreja uveče i noću po gradu. Od tih kapija danas nema nikakvog traga na zgradama koje se nalaze na početku i na kraju Žudioske ulice, jer su one, posle ukidanja geta, pretrpele niz građevinskih izmena.

V. N.

(Uz ljubaznu dozvolu samostana Sv. Domenika datu našem Muzeju, sliku je presnimio !. Jovanović.)

Početak Žudioske ulice, snimljena sa Place (snimio Z. Efron).

Žudioska ulica snimljena sa Pelina (snimio Z. Etron).